

Afet ve Acil Durumların Etkilerini Önlemeye Yönelik Hazırlan(a)mayan Temel Başvuru Kaynağı; ACİL DURUM PLANLARI

Cengiz ÇAĞIRTEKİN
AFAD Uzmanı

Planlama kanuni bir zorunluluk veya ekstra bir yük olarak görülmemeli, bunun için yapılacak planların insanları eğitici ve motive edici bir faaliyet olarak yapılmalıdır.

GİRİŞ

Acil durum tanımı mevzuatımızda; “*Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olayları ve bu olayların oluşturduğu kriz halini, acil durum*” olarak tanımlamıştır. (Cumhurbaşkanlığı 4. Nolu Kararname)

Acil durumu normal hayatta ihtiyaç duyulmayan ama afetin olması ile müdahale ve yardım faaliyetlerini gerektiren durum, hal ve olayları ifade eden geçici bir durum olarak nitelenebilir.

Günümüzde hayatımızın gündelik durumuna gelen acil durumların çok sık yaşamaya başladığı ve giderek artan acil durumlara ilişkin olarak hazırlanan, acil

Afetlerde en önemli unsurun insan hayatını kurtarmak olduğu uluslararası sözleşmelerle hüküm altına alınmış, tüm kesimlerce genel kabul görmüştür. Planların asıl amacı; meydana gelen her olay da mümkün olan en kısa süre içerisinde, çok sayıda insanı kurtarmak ve yaralıların tedavisini sağlamak olmalıdır.

durumun etkilerini en az kayıp ve zararla atlatılması için uygulanmak istenen planlarının yetersiz kaldığı veya uygulanmadığı görülmekte meydana gelen acil durumun etkilerini yok etmek için ilk anlarında yapılan yetersiz veya yanlış müdahale sonrası kayıpların fazla olduğu olaylar yaşanmaktadır.

ACİL DURUM PLANI NEDİR?

Afet Terimler Sözlüğünde acil durumlar planlanması; *“insanın canı ve maliyle diğer aktivitelerinin, olağan dışı olayların sonuçlarından en az kayıp ve zararla kurtulabilmesi için yapılması gereken iş ve işlemlerin, olaylar olmadan önce planlanması ve olay sırasında; zamanında, hızlı ve etkili bir şekilde uygulanmasını gerektiren tüm faaliyetler”* olarak belirtilmektedir.

Olağandışı olaylarda en az kayıp ve hasarla atlatılması amacıyla yapılan acil durum planları; “afetlerin oluşu

ile birlikte kayıp ve zararların en az hasarla atlatılması için nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda yol gösteren temel başvuru kaynağı olup bir bölgede veya kurumlarda olabilecek tehlikeler karşısında kullanılan etkin bir araç” olarak tanımlayabiliriz.

Genel bir tanımlama yapılacak olursa; acil durum planları, kurum kuruluş veya yerleşim birimlerinin- köy, ilçe, il vb.- karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri, bu tehlikelerin gerçekleşmesi halinde olabilecek kayıp ve zararların asgari düzeyde atlatılabilmesi için, kimlerin, ne zaman, hangi görev ve yetkiyle, hangi kaynakları kullanarak görev üstleneceklerini açıkça belirten yol haritasıdır. Diğer bir ifadeyle, mevcut durumu, amaçları ve hedefleri açıklayan yazılı bir belge olup, senaryoları, alternatif yaklaşımları ve uzun ve kısa dönemler için tavsiyeleri de içermekte karar vericiler ve uygulayıcılar için rehber oluşturmaktadır.

ACİL DURUM PLANLAMASININ AMACI

Afetlerde en önemli unsurun insan hayatını kurtarmak olduğu uluslararası sözleşmelerle hüküm altına alınmış, tüm kesimlerce genel kabul görmüştür. Planların asıl amacı; meydana gelen her olayda mümkün olan en kısa süre içerisinde, çok sayıda insanı kurtarmak ve yaralıların tedavisini sağlamak olmalıdır. Bunun yanında afetzedelerin ihtiyaçları olan; su, yiyecek, giyecek, ısınma, barınma, korunma, psikolojik desteklerin yanında, afetlere müdahale aşamasında olabilecek ikincil tehlikeleri yani olaylardan sonra meydana gelebilecek yangınlar, salgın hastalıklar, su baskınları, çevre kirlenmeleri, salgın hastalıklar vb. gibi yeni afetler olmasını önlemek olmalıdır.

Tüm bunları yaparken diğer kurum kuruluşların faaliyetlerinin bir an önce normal düzeye getirmek için haberleşme, ulaşım, altyapılar yani yol, su, elektrik vb. temel ihtiyaçlarıyla ekonomik ve sosyal hayati ihtiyaçlarının en kısa süre içerisinde ve en uygun yöntemlerle karşılanması da yapılacak planlarda göz önüne alınıp yol gösterici olmalıdır.

Sonuç olarak tahmin edilmeyen bir alanda ve zamanda gerçekleşmesi muhtemel acil durumlara hazırlıklı olunması, olayları hızlı, seri ve ekonomik bir şekilde yöneterek olabilecek kayıp ve zararların en az hasarla atlatılması acil durum planlarının temel amacı olmalıdır.

ACİL DURUM PLANLARINDA NELER OLMALIDIR?

Planda her tür tehlikeleri ve bu tehlikelerin insanlara ve mülklere olan etkilerini azaltmak veya büyük ölçüde ortadan kaldırmak için yapılacak çalışmaları, görevleri ve sorumlulukları tanımlanıp olabilecek acil durumların en az hasarla atlatılması üzerine kurgulanmalıdır.

Normal zamanlarda hatırlanmayan, önemi bilinmeyen ancak afetin oluşu ile birlikte başvurulacak temel kaynak olan acil durum planlarının hazırlanmasında önemli özellikler aranmalı ve aranacak nitelikler söz konusu belgede bulunmalıdır.

Ülkemizin kamu kurum ve kuruluşları ile büyük sanayi tesislerinin yoğun olduğu kuruluşların olası herhangi bir acil durumlara müdahale için özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına bakıldığında çok sayıda planlar yapıldığı görülmektedir. Plan enflasyonu yaşandığı ülkemiz ve kurumlarında yapılan acil durum planlarının büyük bir bölümü kâğıt üstünde kaldığı, uygulamada sorunlar çıktığı bir nevi mevzuatın böyle emrettiği için yapıldıkları görülmek-

tedir. Bu yüzden yapılan planlar acil durumlarda sorunlara çözüm getirmeli ve beklenmeyen olaylar karşısında uygulamaya konularak kayıp ve zararların asgari düzeyde atlatılmasına yardımcı olmalıdır.

Afet ile acil durumlardan sorumlu koordinatör kurumlar acil durum planlama esaslarını tüm paydaşlarla danışarak belirlemeli esnek ve uygulanabilir şekilde tasarlanıp uygulamada faaliyetlerin bütünlüğü sağlamalıdır.

Planlar yapılırken duyulan en önemli ihtiyaçlardan birisi de görev alacak tüm kuruluş ve kişilere dağıtılıp görüşler alındıktan sonra acil durum planları yapılmalı, afetlerde yer alacak kurum kuruluş ve aktörlerin kendi görevleriyle ilgili olarak çıkan meselelerin ve çözüm yol ve usulleri için kendi istekleri planında yer almalıdır. Ortak akıl sonrası oluşturulan acil durum planları olası afet veya acil durumda uygulamak üzere yapıldığı yerleşim yerleri veya kurumların oluşan olaylara yapılacak müdahale faaliyetlerine göre afet senaryoları hazırlanmalıdır.

Planlama kanuni bir zorunluluk veya ekstra bir yük olarak görülmemeli, bunun için yapılacak planların insanları eğitici ve motive edici bir faaliyet olarak yapılmalıdır. Planların basit, nitelikli anlaşılır ve en önemlisi bu konularda bilgi ve geçmişte yaşanan tecrübeyi de rehber ederek hazırlanmış uygulanabilir olmalıdır.

Afet sonrası bölgeye gelecek ve çalınacak kaynakların olay bölgesine giriş noktaları yani hava, kara varsa deniz ve demiryolları imkanları belirlenip gelecek ekipler ile malzemelerin kayıt noktaları yanında görev alacakların listesi ve iletişim numaraları yapılacak planda bulunmalıdır.

Afetzedeler için sığınak yerleri, acil haberleşme, toplanma bölgeleri, acil barınma alanları, beslenme alanları tespit edilerek görev alacakların neler yapacakları konusunda eğitilerek planlamaya dahil edilmelidir. Afetzedeler için öncelikle acil haberleşme ve toplanma bölgeleri ile geçici iskân bölgelerinin tespiti yapılarak altyapıları hazırlanmalı söz konusu hizmetleri yürütecek kurum ve kişiler belirlenmelidir.

Bunun yanında afetzedelerin geçici iskanının sağlanması için ilin veya destek illerin tesislerinin kayıt altına alınıp afetzedelerin buralara yönlendirilmesi ve transferi planda bulunmalıdır. Afetin ne zaman olacağına bilinmemesi yüzünden kullanılacak kaynaklarının (insan, ekipman, malzeme, gıda, mali kaynak vb.) her an afet olacak gibi hazır ve zinde tutulması önemlidir.

Hazırlanacak planlarda görev alacak kamu, askeri, özel, sivil kuruluşların görev, yetki ve sorumlulukların açıklıkla belirlenme, yapılacak haberleşme ve ulaşım sistemi yanında görev alacak arama kurtarma, sağlık, güvenlik, yangın, beslenme gibi kuruluşların planları ile genel acil durum planları uyumlu hale getirilmelidir.

Diğer önemli bir unsur, afetlerde acil durum planlarının iletişim, organizasyon, koordinasyon ve denetimleri için bir sistem oluşturulması, olabilecek aksaklıkların önüne geçilmesi için paydaşların neler yapacağı planda belirtilmelidir.

Planda bulunması gerekenlerden biri de daha önce olmuş veya olması muhtemel afet risklerinin tespiti ve olabilecek kayıp ve hasarlar esas alınarak yapılmasıdır. Planı oluştururken olabilecek en kötü şartları düşünerek geçmişte yaşanan olayları değerlendirerek gerçekçi ve kabul edilebilir şekilde tasarlanıp

Hazırlanacak planlarda görev alacak kamu, askeri, özel, sivil kuruluşların görev, yetki ve sorumlulukların açıklıkla belirlenme, yapılacak haberleşme ve ulaşım sistemi yanında görev alacak arama kurtarma, sağlık, güvenlik, yangın, beslenme gibi kuruluşların planları ile genel acil durum planları uyumlu hale getirilmelidir.

senaryolar ona göre hazırlanmalıdır. Özellikle müdahale aşamasında farklı kuruluşlar arasında en uygun koordinasyon yani talimat, yönetim ve kontrol esaslarını tespit edilmeli, görev, yetki ve sorumluluklar açıklıkla yazılı olmalıdır.

Afetin olması ile panik ve kaotik bir duruma girildiği için planın nitelikli ve uygulanabilir olması için; görev alacak kurum kuruluş ve personelin, görev, yetki ve sorumluluklarının net bir şekilde belirtilmesi, yönetim ve kontrol sisteminin açıklanması, kullanılacak kaynakların tespiti ve kaynaklara ulaşımın kolay olması, müdahale için ihtiyaç duyulacak haberleşme, ulaşım, arama, kurtarma, ilkyardım, tahliye, barındırma, lojistik destek vb. gibi alt planların hazırlanması ve ilgililerce bilinmesidir.

“Bugünün krizinin çözümü dünde saklıdır” prensibiyle daha önceki olan acil durumların iyi incelen-

Plan hazırlama sürecine katılacak görevlilerin konu ile ilgili bilgi ve tecrübeleri dikkate alınmalıdır. Hazırlama sürecinde birlikte çalışacak kişilerin önceden bir araya gelmeleri, katılımcılara tartışma ortamının sağlanıp görüşleri ve fikirleri alınması sonrası taslak plan hazırlanmalıdır.

rek elde edilen dersler ile yapılan tatbikatlarda görülen eksikleri göre revize edilmeli, risk yönetimi esas alınarak uzun süreli, statik ve kağıt üstünde kalacak şekilde düzenlenmemeli gelişen durumlara göre planlar gözden geçirilerek gelişen ve değişen şartlara göre uygulanacak acil durum planlarında dinamik bir halde bulunmalıdır.

Son olarak müdahale çalışmalarının ortak mevzuat, ortak dil ve ortak hareket tarzlarının hızlı ve seri bir biçimde yürütülmesi için afet ve acil durumların yürütücüsü veya uygulayıcısı olan bakanlık, kurum ve kuruluşlar plan esaslarını belirlemesi halinde uygulamada bütünlük sağlayacaktır.

PLANLAMA SÜRECİ

Hazırlık amacıyla bölgenin veya kuruluşların olası risk ve tehlikeleri göz

önüne alarak planların uygulanabilmesi için kurum kuruluş veya yerleşme birimindeki en üst düzey kamu yöneticisi veya kurum kuruluşun yöneticisinin talimatı ile yeni plan yapmaya veya yapılmış olan mevcut planların revize edilmesini hazırlayacak ekibin kurulması sonrası plan koordinatörü veya yöneticinin atanması ile süreci başlatılmalıdır.

ÖNERİLER

Koordinatör veya yönetici öncelikle afetlerle ilgili bilgi ve tecrübeye sahip ve yapılacak plana katkı verecek ekibi oluşturmalı, yerleşim yeri veya kurum kuruluşların tehlike ile risklerini belirlemeli, olabilecek kayıp ve hasarların verilerini tespit etmeli veya daha önceden hazırlanmış olan bilgilere ulaşmalıdır.

Afetlerde faaliyetlerin hızlı, etkin ve ekonomik bir şekilde yerine

getirilebilmesi için yapılacak acil durum planlarında her şeyden önce mevcut imkân ve kaynaklar hakkında doğru bilgiler bulunmalıdır. Yanlış veri ve bilgilere dayanırılmış planların uygulamada hiçbir yararı olmayacağı gibi, önemli zararları da olacağından planlar bunları önleyecek şekilde tasarlanmalıdır.

Olabilecek olaylara göre senaryolar oluşturup mevcut imkân ve kaynakların envanterleri çıkarılmalı, ihtiyaç duyulan kaynaklar belirlenip nereden sağlanacağı tespit etmelidir.

Plan hazırlama sürecine katılacak görevlilerin konu ile ilgili bilgi ve tecrübeleri dikkate alınmalıdır. Hazırlama sürecinde birlikte çalışacak kişilerin önceden bir araya gelmeleri, katılımcılara tartışma ortamının sağlanıp görüşleri ve fikirleri alınması sonrası taslak plan hazır-

lanmalıdır. Taslak plana son halinin verilmesi için yöre halkının ve ka-naat önderlerinin katılımı yanında ihtiyaç duyulacak diğer kesimlerden görüş alınması sonrası kesin hali verilmelidir.

Planlar; yapılacak faaliyetlerin iletişim, organizasyon, yönetim ve kontrol mekanizmalarının nasıl yapılacağı net bir şekilde açıklanmalı, yönetim karmaşasına neden olunmamalı, planlamanın ciddi bir iş olduğu ve acil durumlarda temel başvuru kaynağı olduğu dikkate alarak gereken önem verilip olası acil durumlara hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etmeye yönelik olmalıdır.

Yaşanılan yerin veya kurum kuruluşların her an olası bir yıkıcı ve hasar verici acil durumlara karşı karşıya kalması yüksek ihtimaldir. Olabilecek afetlere karşı en iyi hazırlığın riski azaltma olduğu göz önüne alınarak risklerin en az seviye indirilmesi için yapılacak faaliyetleri önceliği belirlenerek riski önleme çalışmalarına hemen başlanmalıdır.

Afete maruz kalabilecek yerleşim yerinde bulunanlar ile kurum kuruluşlarda görev yapanlara teorik ve uygulamalı eğitimler verilerek, yapılacak tatbikatlar bunların da yer alması sağlanmalıdır.

Planda yer alan kurum kuruluş ve kişilerin nasıl hareket edecekleri ve planının sorunsuz şekilde yürütülebilmesi amacıyla planda görev üstlenmiş olan kişi ve kuruluşların sürekli eğitilerek, düzenlenecek tatbikatlarla tecrübe kazandırılıp planın aksayan yönlerinin giderilerek uygulanabilir hale getirilmelidir.

Günümüz teknoloji devri olduğu, çok hızlı bir değişim ve gelişim dö-

nemin yaşamakta olduğumuz düşünülürken, il afet bilgi sistemi kuruması ve bu sistemden yararlanılması yoluna gidilmelidir. Destek iller kapsamında koordinasyon ve müdahale yönetiminde görev alacak paydaşlar, afet yaşayan bölgenin bilgi sisteminden yararlanıp ve yardımcı olunmasına yönelik çalışmalar hazırlanacak planlarda bulunmalıdır.

Yine görev alacak kurum, kuruluş, kişilere ulaşılması ve yönlendirilmesi hakkında SMS ve diğer iletişim araçları ile haberleşme sistemi kurulması ve afet olması ile en hızlı şekilde katılımlarının nasıl yapılacağı planlarda yer almalıdır.

Burada dikkat edilecek önemli husus planın ve diğer hazırlıkların öneminin taraflarca bilinmesi ve halkın katılımının sağlanmasıdır. Yöre halkınca bilinmeyen veya halkın katılımının sağlanmadığı bir acil durum planının pratik hayata uygulanmasının zor olacağının bilinmesidir.

SONUÇ

Olası her afet veya acil durumlarda telafisi mümkün olmayan kayıp ve zararlar oluşmakta, son zamanlarda hem dünyada hem ülkemizde yaşanan afetlerde önemli düzeyde can ve mal kayıpları yaşandığı görülmektedir. İstatistiki bilgilere bakıldığında bundan sonra da afetlerin sıklığının artacağı ve hasarların beklenilenin çok üstünde olacağı görülmektedir.

Afet ve acil durumlara hazırlıklı olmanın en önemli faaliyetlerden

biri; acil durumun etkilerinin en az hasarla atlatılması için yapılacak çalışmalarda kullanılacak kaynakların hızlı, etkin ve ekonomik şekilde kullanılması için planlamanın öneminin bilinmesi, acil durum planı yapılması, olaya müdahil olabileceklerin konusuna hâkim, bilgili ve tecrübeli olması ile yakından ilgilidir.

Acil durumlar, normal olmayan ve beklenmeyen sonuçlara neden olması yanında doğru ve etkin müdahale yapılamaması halinde telafisi mümkün olmayan fiziki, sosyal, eko-

nomik ve çevresel kayıp ile zararlar olmaktadır. Bu yüzden planın uygulanması esnasına da görev alacakların müdahale yönetimi, görev, yetki ve sorumluluklarını bilen bilgi ve becerili olanların yanında yöre halkının yapılacak çalışmalara katılımı sağlanmalıdır.

Öte yandan acil durum planlarının güncel bir halde tutulması, gelişen şartlara göre güncellenmesi yanında önemli bir husus ise, acil durum planlarının uygulayacak eğitimli ve nitelikli iş gücünün hazır ve zinde tutulmasıdır.